

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

MOTSHEANONG/PHUPJANE 2024

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 8.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

TATAISO YA HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO

- Kaha sepheo e le ho lekola kutlwisiso ya moithuti, mopeleto o fosahetseng le diphoso tsa puo karabong di se ke tsa nkelwa matshwao ntle le ha diphoso tseo di nyotobetsa moelelo/kutlwisiso. (Diphoso di nne di bontshwe.)
- Ha mohlahlobuwa a sebedisitse mantswe a tswang puong e nngwe e seng ena a hlahlojwang ho yona, mantswe ao a se natswe, hape a se ke a nkelwa matshwao ha karabo e ntse e na le moelelo o utlwahalang. Leha ho le jwalo haeba lentswe le hlahang puong e nngwe le sebedisitswe temeng ebile le hlahella e le karabo e nepahetseng le fuwe matshwao.
- Bakeng sa potso e bulehileng, mohlahlobuwa a se ke a Abelwa matshwao bakeng sa karabo ya E/TJHE kapa KE A DUMELA/HA KE DUMELE. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao. Ho se fanwe ka matshwao bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.
- Ha karabo e hloka lentswe le le leng empa mohlahlobuwa a fane ka polelo e felletseng, a Abelwe matshwao ha feela lentswe le nepahetseng le sehelletswa mola/qatsohisitswe.
- Ha potso e batla dintlha tse pedi/tharo, mohlahlobuwa yena a fanne ka dintlha tse fetang tse boletsweng, ho tshwauwe tse pedi/tharo tse qalang.
- Amohela mantswe a hlahang dipuong tse sebediswang mabatoweng a fapaneng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

POTSO YA 1

TEMA YA A

- 1.1
- O lokela ho qala hanyane ho itlwaetsa ho ipolella hore o batla eng bophelong. ✓
 - O lokela ho ipehela nako ya ho etsa tseo o labalabelang ho di fihlella.
 - O lokela ho itlwaetsa ho hana.
- E le nngwe feela.** (1)
- 1.2 Se susumetsang batho hore ba dule ba kgotsofatsa ba bang ke ho batla ho amoheleha. ✓ (1)
- 1.3
- Ho ba le seterese. ✓
 - Ho ba le mokgathala. ✓
 - Ho se kgathalle.
 - Ho ba le lehloyo.
 - Ho ba le mathata a dikamano.
 - Ho se itsebe.
 - Ho ba kotsi ho bao o phelang le bona.
 - ho qoba dikgohlano
- Tse pedi feela.** (2)
- 1.4 Tsitlallela ✓ (1)
- 1.5 Mokgotsofatsi wa batho. ✓ (1)
- 1.6
- Ho hloka boitshepo. ✓
 - Ho qoba dikgohlano/diqabang. ✓
 - Ditlwaelo tsa botjhaba.
 - Ketsahalo e bohloko e kileng ya hlahela motho.
- A mabedi feela.** (2)
- 1.7 E na le ditlamorao tse bosula hobane e senya dikamano le ho bakela ya e etsang/mokgotsofatsi mafu a ka qetelletseng a mmolaile. ✓✓ (2)
- 1.8 Ho etsetsa motho molemo ke ho thusa motho hobane ho na le tlokeho e jwalo empa o sa tlamellwa ke letho ✓athe ho kgotsofatsa motho ke ho mo thabisa leha ho na le mabaka a o hanelang. ✓ (2)
- 1.9 E senya dikamano tsa bona haholo hobane ba ba le kgalefo e ngata e etsang hore leha ba swaswiswa ke ba bang, ba ba halefele e le ha ba nahana hore ba a ba phoqa. ✓✓ (2)

- 1.10
- Motho ya phelelang ho kgotsofatsa ba bang o dula a halefile. ✓✓
 - Motho ya phelelang ho kgotsofatsa ba bang o qetella a se a itlhoile.
 - Motho ya phelelang ho kgotsofatsa ba bang o senya dikamano tsa hae le batho ba bang.
- E le nngwe feela.** (2)
- 1.11 Mafosi hobane bohle ba na le kgetho bophelong mme le bona ba ka kgetha ho fetoha, ba batla thuso ho ditsebi. ✓✓ (2)
- 1.12 'Ruri hona ke ho phela jwalo ka nonyana' ✓✓ (2)
- 1.13 C/ho qala ka ditlhoko tsa hae pele. Ka tsela ena o tla ba le boitshepo bo tla mo qobisa kgatello ya maikutlo le mafu a mang a ka mo amang. ✓✓ (2)
- 1.14 Di qholotsa maikutlo a kutlwelobohloko/ngongoreho ✓hobane ke utlwiswa bohloko/ngongorehiswa ke taba ya hore batho ba bang ba qetella ba wetse hara mathata a neng a le hole le bona ka baka la ho rata ho kgotsofatsa ba bang. ✓✓
- Ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti.** (2)

TEMA YA B

- 1.15 Mabelo. ✓ (1)
- 1.16 Ke diperesente tse 35%. ✓ (1)
- 1.17 Ke bolo hobane e hlahella e na le diperesente tse mashome a mahlano tsa thahasello tjhateng e ka hodimo papisong le dipapadi tse ding. ✓✓ (2)
- 1.18 Bohlokwa ba dipapadi tse fapaneng dikolong ka kakaretso ke hore bohle ba be le seabo dipapading, ba ikutlwe ba amohelohile ho bapala dipapadi tseo ba di ratang. Ka ho etsa jwalo, ba dula ba ikwetlisa hore ba phele hantle le hona ho qoba mafu a sa hlokeheng. ✓✓
- Ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti.** (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO

POTSO YA 2

	QOTSO		DINTLHA TSE LEBELLETSWENG
1.	Kgalemo ke tsela ya ho kenya ngwana tseleng le ho mo thusa ho ba le boitaolo.	1.	Kgalemo ke tsela e rutang ngwana ho itaola.
2.	Kgalemo ke motheo wa kgolo e phethahetseng ya ngwana kahoo e molemo ngwaneng e mong le e mong.	2.	Kgalemo ke motheo wa kgodiso e ntle.
3.	Lebaka le leng le etsang ho re kgalemo e be bohlokwa baneng, ke la hore e ba ruta ho laola maikutlo a bona mmoho le boitshwaro ba bona ka kakaretso.	3.	Kgalemo e ruta bana ho laola maikutlo le boitshwaro ba bona.
4.	Ke ka kgalemo hape moo bana ba ka kgonang ho phela hantle le ba bang.	4.	Bana ba kgalengwang ba kgona ho phedisana hantle le batho.
5.	Ho kgalema ngwana ho boetse ho mo thusa ho etsa diqeto tse tsitsitseng bophelong.	5.	Kgalemo e thusa ngwana ho etsa diqeto tse nepahetseng.
6.	Ho se kgaleme bana ho siya bana ba hloka boitshepo bophelong.	6.	Ho tima gwana kgalemo ho mo hlokisa boitshepo.
7.	Ho kgalema ngwana ke ho mo ruta ho ba le boikemelo le boikarabelo bophelong.	7.	Kgalemo e ruta ngwana ho ba le boikarabelo, le boikemelo.
8.	Batswadi, se emiseng ho kgalema bana kaha kgalemo ke sesupo sa lerato la botswadi ho ngwana.	8.	Kgalemo e bontsha lerato.

(Palo ya mantswe = 70)

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso, ho itshetlehe ho kenngweng ha dintlha tsa bohlokwa ho latela ditlhoko tsa potso le ho ntshuweng ha tse sa amaneng le potso hohang.

Kabo ya matshwao:

- Matshwao a 7 dintlheng tse supileng. (letshwao bakeng sa ntlha)
- Matshwao a 3 tshebedisong ya puo.
- Matshwao ohle: 10

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlahlobuwa a sebedisitse mantswe a hae:

- Dintlha tse 1–3 tse nepahetseng: kabo e be letshwao le le leng.
- Dintlha tse 4–5 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mabedi.
- Dintlha tse 6–7 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mararo.

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlahlobuwa a qotsitse dintlha di le jwalo temeng:

- Ha a qotsitse ntlha tse (6–7) a se abelwe matshwao a puo.
- Ha a qotsitse ntlha e le (4–5) a abelwe letshwao le le leng la puo.
- Ha a qotsitse ntlha tse (2–3) a abelwe matshwao a mabedi a puo

ELA TLHOKO:

Palo ya mantswe:

- Batshwayi ba nnetefatse palo ya mantswe a sebedisitsweng ke bahlahlobuwa.
- Mohlahlobuwa a se hulelwe matshwao ha a sa bontsha palo ya mantswe kapa ha palo ya mantswe e sa nepahala.
- Ha mohlahlobuwa a fetile/tlotse palo e lebelletsweng ya mantswe, motshwayi a bale ho fihlella qetellong ya polelo e le nngwe ka mora palo ya mantswe a lebelletsweng, mme a se tshwaye kgutsufatso kaofela.

Mohlala wa palo ya mantswe:

	Polelo			Palo ya matswe
SESOTHO	Ke	a	tsamaya	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:

10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO

TATAISO YA HO TSHWAYA THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

- Mopeleto
 - Dikarabo tsa lentswe le le leng di tshwauwe di nepahetse leha mopeleto o fosahetse, ntle leha phoso eo e nyotobetsa moelelo wa lentswe leo.
 - Dikarabong tse ngotsweng ka dipolelo tse felletseng, mopeleto o fosahetseng o se ke wa abelwa dintlha haeba tshebediso ya puo e le yona e hlahlojwang.
 - Moo ho hlahlojwang kgutsufatso ya mantswa, karabo e be le matshwao a nepahetseng a puo.
- Dibopeho tsa dipolelo e be tse nepahetseng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 3

- 3.1 Mmapatsi o kgethile ho a sebedisa e le ho notla palo ya mantswa polelong eo hore e be le sefutho. ✓✓ (2)
- 3.2 E ka ba susumelletsa ho ba le tshepo hodima matla a tlalehwang a fuperwe ke lero lena la Masututsa, mme ba ba le thahasello ya ho iphumanela sehlahiswa sena ka dinako tsohle haholo ha ba e na le mosebetsi o mongata oo ba lokelang ho o etsa. ✓✓ (2)
- 3.3 Botala bo atisa ho amahangwa le bophelo bo botle, ✓ kahoo mmapatsi o se rehile ka maikemisetso a ho re totoballetsa matla a kang a motjhini le hore sehlahiswa sena se na le Bophelo. ✓✓ (3)
- 3.4 Ditshwantsho di hlakisetsa ba reretsweng sehlahiswa sena ho ehlwa hore ke ditholwana dife tse sebedisitsweng motswakong ona. Hape di re thusa ho tseba hore setshelo se jwang, ke sa boholo bo bokae, le ho hohela bareki kaha dijo tse tswang mobung e le tsona tse kgothalletswang haholo ke ba tsa bophelo. ✓✓✓ (3)

[10]

POTSO YA 4

- 4.1 Puo ya sefahleho ya mkganni ya ho teneha, ho halefa, a tonetse lepolesa mahlo, e tiisa hore efela tsela eo a kgannang ho yona e na le ditshitiso hobane e tjekehile e dikoti. ✓✓ (2)
- 4.2 D/Pebofatso, hobane o bebofatsa taba ya hore bakganni ba tlo shwa ka bongata ka baka la yona tsela eo e dikoti. ✓✓ (2)
- 4.3 Lepolesa le emisa le ho buisa mkganni hampe ka sepheo sa ho batla ho hatella melao ya tsela empa le ntse le bona hore maemo a tsela ke a jwang. ✓✓✓ (3)

- E, ho nepehetse hobane puo ya lepolesa e totobatsa hore le na le matla hodima mokganni ho latela maemo a lona a mosebetsi ✓✓✓
 - Tjhe, hobane leha e le motho wa molao ya nang le matla, ha a tlameha ho buisa batho jwalo ka tsela e sa hlomphe.
- E le nngwe feela.

(3)
[10]**POTSO YA 5**

- 5.1 5.1.1 Mongodi o e bopile ka tsela eo ho hatella ntlha ya boitshepo le boikgantsho bo neng bo tletse ho rakgwebo. ✓✓ (2)
- 5.1.2 Le re thusa ho utlwisisa hore sebui se ne se sa nkela bohlokwa ba ho saena konteraka eo hloohong. ✓✓ (2)
- 5.1.3 E re tsebisa hore le nakong ya hajwale sebui se ntse se sa kgotsofala hore hobaneng se sa ka sa lemoswa bohlokwa ba ho bala le ho utlwisisa konteraka pele se e saena. ✓✓ (2)
- 5.1.4 E nthusa ho utlwisisa hore sebui se ile sa leballa ruri/e le ka nnete ka seo. ✓✓ (2)
- 5.1.5 O a sebedisitse ho re tsebisa taba ya hore sebui ha se a ka sa nka nako ho bala le ho utlwisisa dikahare tsa konteraka pele se e saena. ✓✓ (2)
- 5.1.6 A re tsebisa hore sebui se ile sa lahlehelwa ke tsohle tseo se neng se hopotse hore se tla di fihlella. ✓✓ (2)
- 5.1.7 Setshwantsho seo re se bopelwang ka ho wa ha bosiu, se sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa kamoo sebui se ileng sa potlaka kateng ho ya kgaola konteraka eo. ✓✓ (2)
- 5.2 5.2.1 Letshwao la makalo le sebedisitswe ho bontsha boipiletso ba sebui ho bamamedi hore ba se sekehele tsebe. Ba mamele seo se se buang sa hore batho ba nang le bokowa, ba etsa dintho tse kgolo tse fetang tse etswang ke batho ba phelang hantle. ✓✓✓ (3)
- 5.2.2 Le re tsebisa hore sebui ha se buelle dikowa tse ding feela empa le sona se ikenyelleditse bathong ba nang le bokowa mme ba ipapisa ka ho bontsha hore ba kgona ho etsa dintho tse tsotegang jwalo ka batho ba phetseng hantle kapa le ho ba feta. ✓✓✓ (3)

(3)
[20]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40**
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80